

С. Л. Капіруліна

Інститут післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА І ДОСВІД

У статті розглянуто питання про роль та місце клубів за інтересами у неформальній освіті як джерела наукової та загальноосвітньої інформації для вчителя географії.

Ключові слова: формальна освіта, неформальна освіта, неперервна освіта, освітній вибір, клуб за інтересами.

*«Вогонь запалюється тільки від вогню»
Руфіна Крижанівська.*

Постановка проблеми. Професійне становлення і розвиток педагогів у системі неперервної професійної освіти можна розглядати як багатогранний феномен, основні характеристики якого відповідають цілісній, динамічній та відкритій системі. Її найважливішими атрибутами є належна структура, відповідні мета й завдання, зміст, методи і форми діяльності. Вони спрямовані на опанування необхідних учителю професійних знань, розвиток професійної компетентності від початку педагогічної освіти та впродовж усієї діяльності педагога [2, 3].

Сучасне реформування в галузі освіти поставило перед системою післядипломної освіти педагогічних працівників питання підготовки вчителя, здатного до:

- реалізації мети педагогіки співпраці;
- самостійного опанування новітніми науково-методичними досягненнями;
- впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес освітнього закладу тощо.

Сучасна школа потребує вчителя-майстра, вчителя-професіонала який досконало володіє педагогічними, психологічними, правовими, економічними знаннями; вчителя-менеджера, що має необхідні вміння для здійснення ефективного управління учнівською групою та навчально-виховним процесом, вчителя-дослідника, який може і хоче самостійно здобувати та використовувати в практичній діяльності нові здобутки педагогічної, методичної та географічної науки.

Аналіз актуальних досліджень. Незважаючи на широкий тематичний спектр праць щодо основних ідей неперервності освіти відповідно до потреб людини (С. Батишева, А. Беляєва, Б. Гершунський, М. Громкова, Т. Десятов, С.Змейов, Н. Кузьміна, В. Ледньов, Н. Ничкало, В. Онушкін), проблема

неперервної педагогічної освіти вчителя географії в контексті навчання впродовж життя не була предметом системних наукових досліджень.

Неперервна професійна освіта, за С. Сисоевою та І. Соколовою, являє собою багатомірне поняття, в якому «відображено її значення як способу і стилю суспільно-індивідуального буття людини в глобалізованому світі і постіндустріальному суспільству (філософський вимір), зазначено право людини на різні форми формальної і неформальної освіти, траєкторії, освітньо-професійні програми для здобуття кваліфікації, забезпечення академічної і професійної мобільності впродовж життя (соціальний вимір), розвитку її як особистості через освітні інституції, безперервність саморозвитку і самовдосконалення (моральний вибір)» [3, 131]. Зазначимо, що неперервність освіти багатьма вченими розглядається зокрема як принцип побудови навчання.

Вітчизняними та зарубіжними вченими (С. Азарова, Ю. Деркач, Л. Зязюн, Г. Ключарев, П. Кумбс, А. Роджерс, А. Хамадахе та ін.) приділяється серйозна увага розробці проблем пов'язаних із теоретичною розробкою та законодавчим закріпленням визначення понять формальної, неформальної та позаформальної освіти.

Мета статті – показати роль професійних клубів, клубів за інтересами в неформальній освіті вчителя географії, формуванні бажання педагога розвиватися далі, шукати нові способи і форми професійної діяльності, сприятти загальнокультурному розвитку учителя як людини взагалі і як фахівця зокрема.

Виклад основного матеріалу. Останні зрушення в педагогічній освіті супроводжуються певними позитивними тенденціями: модернізацією й удосконаленням її змісту й технологій; реалізацією багатоступневих освітніх програм; переходом до університетської педагогічної освіти як основного шляху підготовки вчителів для всіх типів навчальних закладів та ін. [1].

Формальна освіта передбачає наявність структурованих програм, що визнаються формальною системою освіти, можливість одержання, в результаті їх опанування, загальнонавчаних посвідчень, сертифікатів (інститутська, університетська освіта з отриманням, як результат навчання диплому, проходження курсів підвищення кваліфікації, курсів за вибором, наприклад, Intel® «Навчання для майбутнього», «Інтернет освіта для вчителів» Фонду «Інформаційне Суспільство України» з отриманням сертифікатів, посвідчень тощо). Неформальна освіта – програми і курси, семінари і спланована клубна діяльність, опанування та участь у проведенні яких не супроводжується отриманням сертифікату, який дає право займатися професійною діяльністю за профілем, що відповідає

їхньому змісту. Неформальна освіта може бути пов'язаною із хобі у будь-якій галузі науки або мистецтва. Така освіта асоціюється із прагненнями розширити кругозір, набути знання і вміння, які необхідні в галузі як особистого, так і професійного життя.

Водночас неформальна освіта – це індивідуальна пізнавальна діяльність (збагачення життєвого досвіду), яка супроводжує повсякденне життя та водночас необов'язково має цілеспрямований, запланований характер. Це процес формування й збагачення установок, здобуття нових знань, набуття вмінь, що відбувається поза системою освіти як специфічного соціального інституту, тобто у ході повсякденної життєдіяльності людини шляхом спілкування, читання, відвідування установ освіти, науки, відпочинку, дозвілля, культури. Це навчання ґрунтується на власному досвіді й досвіді інших. Інформальна (неформальна) освіта позбавлена атрибутів педагогічної форми.

Неперервна педагогічна освіта насамперед означає:

- саморозвиток педагога, здійснення індивідуального вибору в освіті;
- успішність професійної самореалізації, адекватної потребам рівня життєзабезпечення, демократичності суспільства;
- розширення можливостей доступу до вищої освіти для тих громадян, які раніше або не мали їх узагалі, або були обмежені в доступі до неї;
- розширення спектру участі в різноманітних навчальних програмах:
- традиційних навчальних курсів (у межах навчальних закладів);
- курсів з побудови перспектив розвитку особистості кар'єри;
- курсів особистісного розвитку;
- навчальних курсів за інтересами;
- варіативність освіти (різноманітність форм і місць навчання) відповідно до потреб і можливостей тих, хто навчається;

гнучкість і доступність освіти у часі й просторі;

можливість доступу до нових, інших галузей знань;

опанування суміжних професій і галузей педагогічної діяльності на основі здобутої базової педагогічної освіти, а також непедагогічних професій, необхідність опанування яких може бути зумовлена різними причинами та обставинами об'єктивного й суб'єктивного характеру.

Неперервність освіти передбачає певний взаємозв'язок усіх етапів процесу її здійснення і взаємозв'язок усіх її проміжних результатів. Водночас система неперервної педагогічної освіти являє собою інтегроване поєднання освітніх інституцій, що мають забезпечувати:

- допрофесійну підготовку фахівця, професійне навчання і підвищення кваліфікації педагогів і керівників, їх професійну захищеність, можливість

удосконалення психолого-педагогічної, наукової, технологічної, методичної та інших видів компетентності й творчих ініціатив педагога;

реалізацію найважливішої функції професійної освіти вчителя – розвиток його спрямованості на подальше професійне зростання, неперервне професійно-педагогічне самоудосконалення для розв'язання актуальних, швидкоплинних задач педагогічної практики, що постійно ускладнюється і змінюється;

можливість опанувати багаторівневу систему педагогічної, економічної, психологічної, медичної, управлінської інформації, що створює методологічну, теоретичну, технологічну основу забезпечення освітнього процесу;

керовану взаємодію установ допрофесійної підготовки, професійної освіти і підвищення кваліфікації педагогів на основі загальної стратегії розвитку неперервної педагогічної освіти.

Вже 19 рік у місті Києві працює клуб вчителів географії «Гея», діяльність та зміст роботи якого спрямовані на реалізацію можливості вчителя отримати неформальну, неперервну професійну освіту, отримати сучасну інформацію, додаткові знання, вміння та навички щодо розвитку власної особистості, набуття інформації про сучасні дослідження в галузі географії та суміжних з нею дисциплін, можливість знайомства з новими, цікавими людьми та багато іншого (табл. 1.).

Таблиця 1

Місце клубної роботи в масштабі основних напрямів освітнього вибору вчителя географії

Філософський вимір	Соціальний вимір	Моральний вибір
Спосіб реалізації своїх можливостей і подальшого росту як особистості з метою розуміння і пізнання себе; визнання і повага щодо власної компетентності з боку навколишніх і для особистої самоповаги; потреба належати, бути прийнятним до складу певного значимого для власної особистості кола людей тощо	Сприяння зменшенню соціальної нерівності, підвищення особистого рівня знань, умінь та компетентностей як рівноправного члена суспільства; створення умов для максимального розкриття індивідуального потенціалу вчителя з точки зору його подальшого особистісного зростання	Рівноправ'я громадян суспільства, створення рівних умов для підвищення фахового та особистісного рівня; забезпечення рівного доступу представників різних суспільно-політичних, культурних, етнічних та ін. груп до інформації, задля збагачення один одного; налагодження зв'язків для подальшої організації навчально-виховної діяльності

За останні п'ять років на засіданнях клубу піднімалися актуальні та сучасні питання, що стосуються новітніх досягнень в галузі географічної науки, астрономії, економіки, біології, соціології, суспільствознавства, інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Ідея створення клубу вчителів географії міста Києва виникла після утворення Асоціації вчителів географії з метою допомоги учителям географії реалізувати свої професійні здобутки, сприяти їх творчому зростанню у період становлення та розвитку національної географічної та економічної освіти.

Ініціативу організаторів клубу підтримала дирекція Київського будинку вчителя в особі директора Л. Ф. Мельник та завідуючої педагогічним відділом Л. Л. Кравчук. Очолила роботу клубу талановитий організатор, неординарна особистість кандидат педагогічних наук, член-кореспондент Української екологічної академії наук, доцент, заступник голови асоціації вчителів географії, експерт Науково-методичної комісії МОН України, голова шкільної секції і почесний член Українського географічного товариства Алевтина Волкова.

Упродовж усіх років діяльності клубу основною метою було і є спілкування вчителів географії з відомими вченими-географами, екологами, економістами, картографами, видатними діячами культури і мистецтв, обмін досвідом роботи з питань нових підходів до викладання та навчання географії, розширення особистого кругозору, формування сучасного наукового світогляду, поширення власного та знайомство з іншим передовим педагогічним, і не тільки, досвідом.

Ядро клубу склалося у процесі творчої роботи керівників столичних методичних об'єднань, учителів-методистів низки київських шкіл, зокрема Г. Кожарової, Н. Бурої, О. Буйвол, Г. Сушко, Г. Куртсеїтової, І. Хворостенко, Н. Кисельової та інших ентузіастів і професіоналів педагогічної ниви.

Перед організаторами клубу постало питання, як його назвати? Оскільки діяльність клубу спрямована на розвиток духовно багатих, глибоко і всебічно освічених, інтелігентних учителів надійшла пропозиція назвати клуб на честь Богині, праматері Землі, її Берегині – «Гея» [4]. Адже своєю могутньою силою Гея живила своїх дітей, зокрема свого сина Антея, який був нездоланим, поки тримався за Землю [1, 40].

Щорічні клубні абонементи дають змогу прослідкувати тематику і напрями науково-просвітницької діяльності клубу:

□ інтеграція науки та освіти (за участі провідних науковців географічного факультету КНУ імені Тараса Шевченка), 2004 рік;

□ сучасний вчитель географії і використання ним інформаційних технологій (за участі головних редакторів газети «Географія» та «Економіка» В. Андреевої та В. Садкіної м. Харків), 2005 рік;

□ проблема йододефіциту в Україні та світі: історія та сучасність (за участі наукових співробітників ВКП «Інтерйодіс»), 2008 рік;

□ генетично-модифіковані продукти харчування (за участі заступника голови екологічної ліги України), 2009 рік;

□ україна на шляху до постіндустріального розвитку (за участі науковців Інституту географії НАН України), 2010 рік;

□ географічні аспекти якості життя населення (за участі науковців Інституту географії НАН України), 2011 рік;

□ основи геоінформаційних систем і технологій: космічне картографування (за участі науковців КНУ імені Тараса Шевченка), 2012 рік.

Коло учасників клубу, їх професійних та особистих інтересів дуже широке і не обмежується лише суто фаховими зацікавленнями і знаннями. Гостями вчителів географії були головний менеджер компанії «Авіалінії України» О. Карасьов, перший секретар Посольства України в Російській Федерації М. Пасека, Народна артистка України Р. Недашківська, доктор медичних наук Ю. Чайковський, киевознавець, дослідник київської старовини М. Кальницький, провідний спеціаліст Міністерства освіти і науки України, Заслужений учитель України Н. Бескова, директор державного науково-виробничого підприємства «Картографія», доктор географічних наук Р. Сосса, заступник директора Українського антарктичного центру, доктор фізико-математичних наук Г. Міліневський, директор державного комунального підприємства по утриманню, експлуатації та охороні внутрішніх водойм м. Києва «Плесо», М. Щепець, кандидат біологічних наук співробітник Інституту кібернетики НАН України Ю. Волков та багато інших цікавих і неординарних людей.

Гасло роботи клубу у 2010–2011, 2011–2012 навчальних роках «Сучасна українська наука вчителів географії», адже на засідання клубу запрошено вчених Інституту географії Національної академії наук України завідувача відділом суспільної географії, доктора географічних наук Г. Підгрушного, наукового співробітника Інституту, доктора географічних наук С. Лісовського, Вченого секретаря Інституту, доктора географічних наук Є. Маруняк та інших.

У планах на 2011–2012 навчальний рік співпраця клубу з науковцями Київського національного університету імені Тараса Шевченка і продовження тематики попереднього року «Вчені-географи – вчителю географії». Серед питань, які підніматимуться на засіданнях клубу в цьому році:

□ проблеми суспільно-географічного прогнозування регіонального розвитку;

□ вивчення в школі курсу «Основи геоінформаційних систем та технологій»;

□ дистанційне зондування Землі. Дешифрування космоснімків;

□ інформаційно-аналітичне забезпечення краєзнавчих досліджень.

Окрім того, вчителі географії отримують сучасну корисну інформацію з питань біопрофілактики і здоров'я людини, та впливу сучасних інформаційних технологій на формування нехімічної залежності людини.

За час роботи клубу склалися вже традиційні форми роботи серед яких переважають наукові дискусії з провідними українськими науковцями, ознайомлення з їх науковим доробком, наприклад:

□ презентація підручника «Основи геоморфології» (автори: доктор географічних наук професора КНУ імені Тараса Шевченка В. Стецюк, доктор географічних наук, професор Національної академії аграрного господарства І. Ковальчук);

□ презентація унікальних видань – електронного атласу та екологічної карти України директором Інституту географії НАН України доктором географічних наук Леонідом Руденко;

□ майстер класи та глибокі фахові дискусії з відомими вчителями міста: із Заслуженим учителем України Галиною Карпюк (Український гуманітарний ліцей Київського національного університету імені Тараса Шевченка), Наталею Шипко (ліцей «Наукова зміна» Дарницького району), Ольгою Литвинчук (СШ № 268 Деснянського району);

□ ушанування ветерана педагогічної та наукової ниви Л. Круглик, старшого наукового співробітника лабораторії географічної та економічної освіти Інституту педагогіки НАПН України, кандидата педагогічних наук з нагоди її ювілею та багато іншого.

Не є секретом, що дедалі серед учасників клубу вчителів географії можна зустріти вчителів біології, хімії, навіть математики або навіть пересічних громадян, які зацікавилися темою засідання на дошці оголошень Київського будинку вчителя та завітали до клубу. Їх цікавлять питання, що висвітлюються в процесі клубних зустрічей, приваблює можливість нових корисних знайомств тощо.

Неформальна клубна освіта приваблює до себе розмаїттям форм, які вона може запропонувати у відповідь на різноманітні вимоги і потреби різних людей або груп, а особливо вчителів, які вже звикли до традиційних підходів післядипломної педагогічної освіти.

Висновки. У зв'язку із розвитком безперервної освіти неформальна освіта набуває все більшої актуальності у країнах Європейського Союзу. Це вимагає від держав-членів ЄС законодавчого закріплення цих понять, створення відповідних умов для розвитку неформальної освіти та можливості отримання її усіма громадянами.

Серед перспективних напрямів подальших наукових пошуків з проблеми неформальної освіти вчителів географії ми вбачаємо

дослідження поняттєво-термінологічного апарату щодо проблеми неперервної освіти, узагальнення досвіду вітчизняних та зарубіжних наукових шкіл з проблем неперервної педагогічної освіти, відслідковування впливу неформальної освіти, що запропонована у вигляді клубної роботи на подальше професійне зростання педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко В. Неперервна педагогічна освіта у контексті навчання впродовж життя. Інформаційно-методичний збірник «Будинок учителя: історія і сучасність» / В. Аніщенко, О. Падалка. – К., 2004. – 55 с.

2. Мукан Н. В. Неперервна педагогічна освіта вчителів загальноосвітніх шкіл: професійне становлення та розвиток (на матеріалах Великої Британії, Канади, США) : [монографія] / Н. В. Мукан. – Л. : Вид. Львівської політехніки, 2010. – 284 с.

3. Сисоева С. О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурис наукового дослідження / С. О. Сисоева, І. В. Соколова. – К. : ВД «ЕКМО», 2010. – 362 с.

4. Словари и энциклопедии на Академике. Сайт «Академик» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://dic.academic.ru>.

РЕЗЮМЕ

С. Л. Капирулина. Неформальное образование учителя географии: теория, практика и опыт.

В статье рассмотрен вопрос о возможности клубов по интересам в неформальном образовании как источника научной и общеобразовательной информации для учителя географии.

Ключевые слова: формальное образование, неформальное образование, непрерывное образование, образовательный выбор, клуб по интересам.

SUMMARY

S. Kapirulina. Geography teacher informal education: theory, practice and experience. *The article deals with the question of hobby clubs existence possibility in informal education as a source of scientific and general information for a geography teacher.*

Key words: formal education, informal education, continuous education, educational choice, club on interests.

УДК 372.853

І. В. Коробова

Херсонський державний університет

ПРОЕКТУВАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ УЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

У статті показана провідна роль проектування в методичній діяльності вчителя фізики; визначено сутність, структуру та етапи проектування на рівні розробки сценарію уроку: цілепокладання, моделювання, прогнозування, планування, конструювання.

Ключові слова: методична діяльність, проектувальна компетенція, цілепокладання, моделювання, прогнозування, планування, конструювання.

Постановка проблеми. Підготовка до життя талановитої молоді є невід'ємною складовою розвитку суспільства, його подальшого існування взагалі. Якісне навчання підростаючого покоління неможливе без кваліфікованих учителів. Не секрет, що від методичних умінь вчителя в певній